

МОНАСТИРСЬКІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЇХ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Лопачка Н. М.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Бібліотека – це культурно-освітній заклад, який виконує важливу роль, оскільки здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, з подальшим їх опрацюванням та презентації в каталогах. Завдання бібліотек полягає також у зберіганні, правильному збереженні друкованих і рукописних матеріалів та обслуговування ними читачів. Особливий характер організації, функціонування належить монастирській бібліотеці. Це визначен тим, що на різних етапах історичного розвитку така бібліотека виконувала і виконує роль накопичення у своїх фондах літератури, що, в першу чергу, стосується рукописних і друкованих матеріалів, які формують комплекс богослужбової, агіографічної, філософсько-полемічної, наукової, довідкової літератури, літописів. Крім того, зазначені матеріали переважн пов'язані з діяльністю церкви. Монастирські бібліотеки – це спеціалізовані зібрання книжок і рукописів, акумульовані винятков в середовищі ченців і призначені для створення (копіювання), зберігання, використання богослужбової, агіографічної, філософсько-полемічної, наукової, довідкової літератури, літописів, інших рукописних і друкованих документів, переважн пов'язаних з діяльністю церкви, тобт теологічного та проповідницького змісту [3].

У давні часи монастирські бібліотеки мали не лише освітнє та культурне, а й економічне значення, б їхня діяльність була тісн пов'язана з переписуванням книг у скрипторіях, їх обміном з іншими бібліотеками – монастирськими, церковними, світськими, університетськими, а починаючи із середини XV ст. – з друкарнями, оскільки монастирі замовляли в них передрук певних богослужбових книжок чи купували їх у друкарів [1, с. 699]. Важлив відмітити, що специфіка у комплектуванні бібліотечних фондів монастирів мала свої особливості у регіональному і часовому аспекті української історії.

Історичн так склалось, що на теренах України монастирі мали особливий характер свого функціонування. Це визначен бул не лише тим, що обителі чітк формували осередок релігійного спрямування, а част такі духовні структури впливали на громадське, соціальне, національне та

культурне життя. До таких належали найбільші чоловічі монастирі-лаври: Києво-Печерська (1051 р.), Святогірська (перша згадка від 1526 р.), Почаївська (1597 рік заснування). Уваги заслуговує й Дерманський монастир (час заснування середина XV ст.; розпочав свою діяльність як чоловічий духовний осередок, а на сьогодні – це жіноча релігійна обитель, що знаходиться у с. Дермань Друга, Рівненської області). Наприкінці XVI – першій половині XVII століть цей релігійний осередок виступив як один із потужних центрів антиунійної боротьби на Волині, а також засвідчив вагомую роль у збереженні духовних традицій, культурно-просвітницькій діяльності, навчальній роботі.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на монастирську бібліотеку Дерманського монастиря періоду кінця XVI – першої половини XVII століть. Зумовлен це тим, що патроном монастиря у цей час був князь В.К. Острозький, який зепечував його фінансов і матеріально. В зв'язку із цим, діяльність монастирської братії розвивалась цілком у фарватері політики, яку проводив згадуваний князь. Періоду кінця XVI – першої половини XVII ст. в історії Волині пов'язаний із протистоянням уніатів та православних, тому князь В.-К. Острозький дбав про те, щоб його духовні обителі теж долучалися до антиунійної діяльності [2, с. 151]. У колекції монастирської бібліотеки наявні були книги, видані церковнослов'янською, українською, польською, грецькою, італійською, латинською, німецькою мовами. Зберігалися рукописи і стародруки. Відомості люстрації Острозького староства 1571 р. фіксує опис церковних маєтків і внесен запис щодо наявності в бібліотеці Дерманської обителі 40 світських книг: «[tem ksiąg rpospolitych ruskich czterdziści» [2, с. 151; 7, с. 201-202; 4, с. 46] (в загальному книг руських сорок). Всього, за час правління князів Острозьких, фондо монастирської бібліотеки щодо книг світського характеру сягав від 300 до 400 примірників (похибка у 100 видань) та, звісно, богослужбові праці. Серед цінних рукописів Дерманського монастиря, які дійшли до наших днів є Дерманський пом'яник (сьогодні пам'ятка зберігається у фондах Острозького державного історико-культурного заповідника м. Острога). У пам'ятці згадуються родоводи князів: Острозьких, Слуцьких, Соломирецьких, Гольшанських [5, с. 3; 11-12; 17-19]. Записи представляють цінність не лише з огляду кількісної та поіменної фіксації князівських родин, а й приналежності заявлених княжих династій до православної віри.

Вже на початку XVII ст. у складі монастирської бібліотеки у Дермані знаходилися острозькі видання: праці Мартина Броневського, Василя Суразького, Клірика Острозького тощо. Настоятелем Дерманської обителі у 1627–1633 рр. був архімандрит Мелетій Смотрицький. Незаперечним фактом є те, що частков бібліотека М. Смотрицького поповнила монастирську кириличними, латинськими друками та рукописами.

Особливим періодом у комплектуванні фонду монастирської бібліотеки Дерманського релігійного осередку був час другої половини 1630-х – першої половини 1640-х років. Управителем Дерманського релігійного осередку з 1634 по 1646 рр. був архімандрит Іван Дубович. У той період в бібліотеці монастиря з'явилося чимал книг унійного спрямування. Крім того, Іван Дубович і сам писав свої твори у монастирі в Дермані. У працях піднімав питання щодо календарної реформи папи Григорія XIII («*Kalendarz Prawdziwy cerkwi Chrystusowej*», ця праця видана у Вільні 1644 р., проте, очевидно, І. Дубович написав її саме у монастирі в Дермані). Серед унікальних книг, які належали монастирській бібліотеці у Дермані – це 60 екземплярів видань польською і латинською мовами. Вони були передані до науково-просвітницького Братства імені князів Острозьких, яке бул створене 1909 р. у м. Острозі. Вже 1910 р. згадуване Братств упорядкувал давньосховище, в якому зберігалася колекція книг, що раніше належали монастирській бібліотеці у Дермані. Серед них найцікавіші: Біблія в перекладі Я. Вуєка (Краків, 1599 р.), польсько-латино-грецький словник Г. Кнапського (Краків, 1621 р.) [6, с. 3; 2, с.152].

Отже, монастирські бібліотеки – це унікальні спеціалізовані зібрання книг і рукописів, які мають свою особливість у формуванні їх фонду. Специфіка комплектування книжкових і рукописних колекцій полягає у тому, що на різних етапах історичного розвитку українських земель враховувались при цьому: релігійні, політичні, суспільні, освітні, культурно-просвітницькі тенденції. На прикладі зібрань монастирської бібліотеки у Дермані в період кінця XVI – першої половини XVII ст. стає очевидним, що духовна обитель була центром збереження духовних традицій у душі православ'я. Книжкові та рукописні надбання бібліотеки Дерманського монастиря заявленого хронологічного періоду, безумовно, вказують на їх вплив щодо свідомісних переконань тогочасної української спільноти у релігійних питаннях, а саме проблем, що стосувались ідеологічних протиріч між православними і уніатами.

Література:

1. Лісова І.В. Монастирські бібліотеки на теренах Західної України // *Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями: матеріали Міжнар. наук. конф. (5-7 жовт. 2021 р.)* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М.В. Іванова. К., 2021. С. 698-702.
2. Лопачька Н.М. Бібліотека та архів Дерманського монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.) // *Гуржійські історичні читання:*

- Збірник наукових праць* / Ред. кол.: В.А. Смолій, О.І. Гуржій, А.Г. Морозов та ін. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2012. Вип. 5. С.151-154.
3. Монастирські бібліотеки // Українська бібліотечна енциклопедія: веб-сайт. URL: <https://ube.nlu.org.ua/> (дата звернення 13.11.2021).
 4. Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / Упоряд. Атаманенк В.Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т.1. 383 с.
 5. Острозький державний історико-культурний заповідник. – КН. 961/VI С – 565: Дерманський пом'яник.
 6. Стародруки Речі Посполитої XVI – XVII ст.ст. у зібраннях Музею книги та друкарства м. Острога і Волинського краєзнавчого музею. Каталог. Луцьк, 2005.
 7. Biblioteka ordynacyi Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego. – Warszawa, 1876. Т.2. 633 s.

ІСТОРІЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І УКРАЇНА

Мельничук В. І.

*аспірант кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Децентралізація хоч і є одним із провідних системних процесів у сучасній вітчизняній політиці, однак історичним корінням сягає початку XVII ст., коли, формулюючи постулати федералізму, західні дослідники обґрунтовували свої точки зору відцентровими аргументами. Першість тут належить німецькому правнику Й. Альгузіусу, який розробив теорію «народного суверенітету» і передбачав існування політичної асоціації на основі первинних громадянських спільнот. Останні, на думку ученого, характеризувалися спільною згодою та плюралізмом застосування примусу і сили [3, с. 46–47.]. За дві сотні років децентралізаційні аспекти потрапили до концепції соціалізму та анархізму французького філософа П. Прудона. До слова, саме у середині XIX ст. до суспільно-політичного вжитку увійшли слов «децентралізація» – спочатку у вислові французького історика і державника А. де Токвіля, а згодом у праці його земляка М. Блока

А. де Токвіль описував не лише адміністративну цінність децентралізації, але й стверджував, що вона привчає громадян до свободи і вчить їх користуватися нею правильн [4]. На питання, чому у світі доволі